

UNIVERSITATEA BUCUREȘTI
Catedra UNESCO

*Locul religiei în societatea
europeană*

Nădejde George-Daniel

**CATEDRA PENTRU SCHIMBURI
INTERCULTURALE ȘI INTERRELIGIOASE**

Locul religiei în societatea europeană

Dacă vorbim de ceva ce aparține locurilor în care trăim, ar fi bine să dăm și câteva explicații legate de numele teritoriului cu pricina. Așadar, ce este Europa?

Dacă luăm în seamă întreaga conotație a termenului, nu putem să nu începem cu mitologia. Potrivit legendei grecești, Europa a fost fiica regelui Feniciei, a cărei frumusețe a suscitât iubirea lui Zeus. Travestit în taur, acesta a răpit-o și a dus-o în Creta, unde Europa i-a dăruit trei fii, ce aveau să devină regi sau prinți: Minos al Cretei, Radamantus al insulelor Ciclade și Sarpedon al Luciei. Mai târziu, ea s-a căsătorit cu regele Asterion al Cretei, care i-a adoptat copiii. Poporul a venerat-o sub numele de Hellotis, iar festivalul numit Hellotia s-a organizat până târziu pentru celebrarea ei.¹

O altă conotație a Europei provine din astronomie. Sub acest nume este vorba de al patrulea satelit, ca mărime, al planetei Jupiter, descoperit de Galilei și botezat astfel de un astronom german. Conotația care ne interesează mai mult este însă cea geografică. Europa este continentul penultim în ordinea mărimii (după el urmează Australia), ocupând 10,4 milioane kilometri pătrați. El era locuit, în 1990, de 787,7 milioane de oameni. Mărginit de Oceanul Atlantic, de Marea Mediterană, Oceanul Arctic, Marea Neagră, Marea Caspică și Munții Urali, Europa preia o cincime din suprafața terestră a Pământului. În această

¹ **Meyers Enzyklopädisches Lexikon**, Band 8, Bibliographisches Institut, Mannheim, Wien, Zürich, 1980, p. 253; *The New Encyclopaedia Britannica*, London, Chicago, 1992, Volume 4, p. 602, apud **Prof. univ. dr. Andrei Marga** – *Filosofia unificării europene* – cap. 1, p.1, <http://idd.euro.ubbcluj.ro> inactiv/ cursuri Andrei Marga.

suprafață sunt incluse și insulele și arhipelagurile ce-i aparțin: Novaia Zemlia, Islanda, Insulele Britanice, Corsica, Sardinia, Sicilia, Creta, Malta, Cipru.²

Europa a fost identificată cu catolicismul, până la acțiunea reformatoare a lui Luther, care a creat o alternativă la catolicism înăuntrul creștinismului. Novalis mai relua această identificare în formularea „creștinătatea sau Europa“ (1799), dar ea era deja de multă vreme subminată. Cu o viziune cuprinzătoare asupra istoriei universale, Hegel a specificat Europa prin conștiința libertății individuale apărute în sânul ei –ca o libertate ce se obiectivează în voință și acțiune. El pleca în acest demers de la principiul general, conform căruia „lumea este imperiul spiritual în ființarea sa în fapt, imperiul voinței, care își produce existența“³.

În acest imperiu al încercărilor de zi cu zi trebuie căutat interesul pentru lumea care depășește viața materială și care dă sens existenței spiritului și manifestării lui într-o atmosferă, care, deși într-o continuă întrebare, dă totuși răspuns pentru prezența divină între oameni. În acest sens, religia ca și arta, filozofia sau istoria, e o atitudine în fața lumii și vieții. Această atitudine a umanității, oricât de primitiv conștientă de sine, e tot așa de veche ca și însăși licărirea primului gând de dualitate antropomorfică: om și lume.

Religia regularizează raportul dintre om și misterul vieții, al morții în lume. Așadar religia este din start pusă în discuție. Cine uită de religie, ratează viața. Religia reprezintă un factor determinant implicat în toate relațiile de viață. Statele europene au ținut cont în Constituțiile lor de această realitate în complexitatea ei. Conștiința religioasă crescândă se confruntă cu o schimbare de

² Prof. univ. dr. Andrei Marga – *Filosofia unificării europene* – cap.1, p.1, <http://idd.euro.ubbcluj.ro> ineractiv/ cursuri Andrei Marga.

³Hegel - *Prelegeri de filosofie a istoriei* - Editura Academiei, București, 1968, p. 409, apud Prof. univ. dr. Andrei Marga – *Filosofia unificării europene* – cap. 1, p.4, <http://idd.euro.ubbcluj.ro> ineractiv/ cursuri Andrei Marga.

perspective generată de noul context al Comunității Europene. Spectrul larg al relațiilor juridico-religioase privitoare la Bisericile de stat și laicitate, neutralitate și cooperare își are originea în imanenta diversitate din țările comunitare.

Religia creștină a încetat să mai joace un rol obiectiv în societatea europeană pentru a fi izolată în sfera subiectivismului personal care s-a transformat în sursă de proliferare a sectelor⁴. În aceste vremuri de neîncredere generalizată, când neliniștea și deruta se instalează ușor, criza marilor instituții, printre care și cele religioase, îi îndeamnă pe mulți oameni să caute noi experiențe spirituale. Religia devine o enciclopedie a vieții spirituale⁵, dând răspunsuri la toate problemele de conștiință: viața solitară, viața familială, viața socială, politică și militară, viața artistică, științifică, filosofică, totul intră în preocupările ei modelatoare după concepția dogmatic-teologică, în care este sistematizată lumea și viața.

Din cele trei facultăți ale sufletului omenesc: intelectul, sentimentul, voința, religia alege ca bază a acțiunii ei sentimentul. Din iubirea de viață, din groaza de moarte, din nevoia de mângâiere în suferință, din dorința sentimentală a unei fericiri, mereu fugare, din ura împotriva violenței, a brutalității, a nedreptății, din sfiala mistică înaintea tainelor Universului, religia scoate uriașa putere de „convingere” prin sugestie, emoție și mângâiere a miliardelor de muritori care rătăcesc fără sens și scop pe marea furtunoasă a existenței. Religia nu discută rațional - inteligența omenească s-a dovedit mereu incapabilă de a pătrunde tainele vieții - ci acordează sentimental pe căutătorul de adevăr și îi inspiră artistic mistic, adevărul etern, revelat întemeietorului respectivei credințe, odată pentru totdeauna, spre a salva cu el de durere, rătăcire și pieire pe muritori. Îngrijorat de turnura pe care a adus-o rațiunea în scopul dezvoltării unei societăți

⁴ Pr. Prof. dr. Dumitru Popescu – *Ortodoxie și contemporaneitate* – Editura Diogene, București, 1996, p. 149.

⁵ Pârvan Vasile – *Despre valorile istoriei: istorie, filosofie, artă, religie* – curs, 1920, p. 8.

care dezvoltă tot mai mult teoria “morții lui Dumnezeu”, sociologul german Max Weber spunea: “raționalizarea crescândă a acestei lumi, raționalizarea dreptului, a statului, a științei sau artei constituie caracteristica fundamentală care distinge societățile occidentale moderne de cele care le-au precedat”⁶.

Secularizarea societății, afirmarea crescândă a individualismului și mondializarea conduc la o explozie a religiilor, credințelor, sectelor. Ofertele de salvare se multiplică pe o piață a religiosului total liberalizată, unde înfloresc mixajele, inovațiile, sincretismele, noile misticisme, proliferând, de asemenea, șarlatanii de tot felul ai religiozității. Odată ce religia este definită ca o afacere de ordin privat, atunci fiecare individ poate alege din avantajul mesajului creștin numai acele elemente care îi convin lui⁷. Sectele care ne-au invadat în ultimii ani sunt răspunsul acestei dihotomii dintre public și privat care ignoră adevărul scripturistic pentru a se crampona în interpretări personale fără nici o bază divină. Supranaturalul ia adesea locul divinului și nu mai contează nici coerența, nici Dumnezeu căruia i te închini: fiecare caută ceea ce îi face lui bine. Omul se arată astfel a fi inseparabil legat de pământ. Devenirea vieții omenești, oricât de intens spirituală, nu se petrece în abstract. Între pământ și om e o perpetuă luptă și ca întreaga frumusețe a vieții, întreaga lumină a sufletului nostru, vine de la biruința spiritului (care e ritm), împotriva materiei (care e inerție). De aceea, tot ce e o împiedicare a libertății spiritului și deci a libertății creării, e un obiect de preocupare negativă, iar nu pozitivă.

Dominat de evoluțiile brutale ale societăților contemporane, individul zilelor noastre se găsește într-o bună măsură, deconectat de la referințele trecutului. Orizontul sensurilor și credințelor pe care el trebuie să-l inventeze

⁶ Pr. Prof. dr. Dumitru Popescu – *Hristos, Biserică, Societate* – Editura Institutului biblic și de misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p.68.

⁷ Leslie Newbiggin – *Foolishness to the greeks* – Wcc, Genève, 1986, p.145, apud Pr. Prof. dr. Dumitru Popescu – *Ortodoxie și contemporaneitate* – Editura Diogene, București, 1996, p.149.

singur sau în interiorul unor mici grupări este constituit din “fragmente ivite din vechi sisteme de sensuri și credințe, precum și crâmpoșe de sensuri pe care le combină între ele, urmând, în acest scop, modalități de întrebuințare eliberate de societatea globală mondialistă”⁸.

Raționalizarea raporturilor dintre oameni clarifică tuturor adevărul că individul nu trăiește prin sine, ci prin societate. Ca atare el are nu atât drepturi, cât datorii în societate și, invers, societatea, care dă individului prin însăși esența ei posibilitatea existenței, nu are atât datorii față de individ, cât drepturi. Complicarea vieții civilizate, cu specializările din ce în ce mai fine ale ocupațiilor vieții productive, creează o tot mai mare interdependență între indivizi. Așa încât ceea ce nu pot face principiile abstracte ale egalității ori frăției între oameni, reușește a introduce nevoia aspră a vieții. Omul devenit conștient de sine, în bucuria de a-și fi creat o lume a lui, crede că se poate despărți de Cosmos, socotindu-se autonom față de Univers. El creează, prin ideile sale, forme antropomorfe ale lumii-infinite și întreaga religie, artă și filozofie devin o pretențioasă proiectare a microcosmului asupra macrocosmului.

Pentru sociologi secularizarea apare, la începutul secolului al XX-lea, ca un proces inevitabil, religia găsindu-se în mod ineluctabil descalificată în raporturile sale cu modernitatea și cu procesul raționalizării. Fie ca este vorba despre K. Marx, E. Durkheim sau M. Weber, toți aceștia au anunțat pierderea influenței și importanței religiei în societățile moderne. Pentru Karl Marx care considera religia ca opiu pentru popor aceasta trebuia să dispară odată cu venirea

⁸ Aceasta tehnică superficializantă, răspândită în mod special în rândul tinerei generații numită uneori posttradițională este o tehnică a bricolajului și patchwork-ului; (patchwork=engl. lucru de mantaiala).

Yves BIZEUL - Cultures jeunes et religion: problemes theotiques, comunique dans le cadre du Colloque international: Europe latine - Amerique latine: la moderne religieuse en perspective comparee, CSRES, Strasbourg, 4-6 octobre, 1999, p. 1, apud **Conferința prezentată cu ocazia Congresului internațional "Familia și Viața la începutul unui nou mileniu"**, 25-27 sept. 2001, organizat de Biserica Ortodoxa Romana, Biserica Catolica din Romania, p.1.

societății fără clase și cu sfârșitul alienării. Pentru Emile Durkheim religia trebuia să fie înlocuită printr-un fel de religie civilă continuând o morală care să permită întărirea coeziunii sociale. În fine, pentru Max Weber progresul omenirii va conduce, printre altele și la marginalizarea religiei⁹.

Mult timp analizele au privilegiat interpretările de pierdere, privatizare și marginalizare a sentimentului religios și, în consecință (pe termen mediu și lung) dispariția credinței, pustiirea lăcașurilor de cult și abandonarea practicilor religioase comunitare. Lumea “își dobândește” autonomia în raport cu un sacru care îl face pe om să depindă de forțe necunoscute, în raport cu o religie care nu este decât cultura sentimentelor ce modulează teama și dorința. Facem parte dintr-o lume în care întrebările nu se mai pun în raport cu Dumnezeu, nici chiar pentru a-l nega¹⁰. Semănătorii de zvonuri anunțau în jurul anilor '80, chiar moartea lui Dumnezeu. Divinul se reduce prin puterea rațiunii la un simplu mod de a evidenția omul, cultivându-se sentimentul retragerii lui Dumnezeu. Da, desigur, viața de aici e o continuă zbuciumare în drumul spre recâștigarea asemănării cu divinitatea pe care omul a pierdut-o în rai. Aceasta nu înseamnă că totul se sfârșește odată cu materialul. Mai e o altă viață: omul, care poate concepe infinitul și eternitatea, nu se poate să nu aibă o prelungire a existenței lui dincolo de marginile vieții de pe pământ. Dar care om? Căci absurditatea unei vieți eterne acordate unei simple brute umane nu o poate admite nici un cap rațional. - Omul purificat. - Prin ce? - Prin sentiment, zic religiile semite. - Prin rațiune, zic religiile și filozofiile indoeuropene. Aceasta desacralizare a lumii prin transformarea domeniului sacru într-un domeniu secular ne trimite iarăși la

⁹Jean Pierre BASTIAN - *La foi en situation, Considerations sociologique sur les croyances et les pratiques religieuses contemporaines* - în Bernard KAEMPF (coord.), *Introduction a la théologies pratiques*, Strasbourg, Presse Universitaire de Strasbourg, 1997, p. 64.

¹⁰Louis BOISSET, *La société moderne, épreuve de la foi*, Paris, Centurion, 1972, pp. 86-88.

“conceptul durkheimian de diferențiere funcțională care presupune că societatea asumă progresiv toate funcțiile seculare anterior îndeplinite de către religie”¹¹.

Firește, societatea e - ca mentalitate generală - în continuă evoluție: idealuri politice, economice, religioase, ori de altă natură, îi colorează treptat ori simultan, în perpetuă agitație, sentimentele ei active. Idealul social va varia deci potrivit acestor prefaceri, și ceea ce e astăzi bine, mâine va fi rău, ori invers. Într-adevăr, formele capitale ale vieții sociale, familia, statul și dreptul, sunt ele însele expresii ale imensei deveniri raționale a umanității ca un tot. Țelul final al luptelor dintre oameni e, astăzi ca și în prima zi a creației, o restabilire a unui echilibru de forțe, tulburat prin împuternicirea prea amenințătoare a unui organism activ, individual ori social. În pofida aparențelor, secularizarea nu înseamnă sfârșitul sau declinul religiei, nici dispariția imaginarului și iraționalului, ci trimite mai degrabă la un proces al transformării situației socio-culturale a religiei printr-o înțelegere a universalului prin intermediul localului, a pluralității prin individualitate și invers dar numai datorită unității ce le poate susține. În acest sens, nici la una din cele două nu se poate concepe o superioritate ci mai degrabă o complementaritate, o relație reciprocă care își are drept model Sfânta Treime.

In mod contrar, opiniile, în special cele occidentale nu întrevăd o astfel de rezolvare ci văd religia doar ca un sector printre celelalte ale vieții sociale. Se anunță un inevitabil declin al religiei, declin echivalent, pentru J. F. Collange, cu o de-creștinare care nu încetează să lovească Bisericele ¹². Procesul masiv de raționalizare a activităților sociale care duce la o depersonalizare a raporturilor

¹¹ **Jean Pierre BASTIAN**, La foi en situation, Considérations sociologique sur les croyances et les pratiques religieuses contemporaines, in Bernard KAEMPF (coord.), Introduction a la théologies pratiques, Strasbourg, Presse Universitaire de Strasbourg, 1997, p. 64.

¹² **J.F. COLLAGE**, Identité, démocratie et ethos européen: Eglises et religions dans la construction de l'Europe et la Nation, Geneve, Labor et Fides, 1999, p. 220-221, apud Conferința prezentată cu ocazia *Congresului internațional "Familia și Viața la începutul unui nou mileniu"*, 25-27 sept. 2001, organizat de Biserica Ortodoxă Română, Biserica Catolică din România, p.1.

sociale nu face decât să ne apropie de aceasta și ne face să vedem în locul religiei și al bisericii stabilirea cu desăvârșire a științei și a statului. Max Weber vede ca o continuare „salvatoare” pentru el, implicarea omului prin profesia sa, văzută ca o probă a credinței¹³. În acest sens nu se face decât să se întărească ideea lipsei Bisericii care nu mai este necesară pentru un individ ce nu răspunde decât în fața unei autorități terestre.

Marea nenorocire a neamului omenesc a fost de a căuta vieții, în toate timpurile, un alt scop decât viața însăși. Viața nu este însă o jucărie a zeilor, care ar fi creat pe om, din simplă distracție, spre a se juca, așa cum creăm noi arta, de bucuria de a întruchipa ceva; nu este o ispitire, o probă la care e pus spiritul, pentru a fi încercat în rezistența lui specifică față de întinarea materiei, ca în creștinism sau budism nu este o întâmplare absurdă și oarbă, din care nu ne poate salva decât ascetismul mistic. Lupta ce se dă în noi între viață - adică vibrație, ritm, spirit - și moarte - adică inerție, somn, materie - luptă de care noi nu suntem încă deplin conștienți, spre a o înțelege în acest sens cosmic, ci îi căutăm mereu explicații speciale pentru prețioasa noastră ființă, creează zi de zi, continue deveniri ideologice, de caracter metafizic, după clime, temperamente, popoare, indivizi și mase, deveniri care toate au același țel unic: să facă inteligibilă, rațională, acceptabilă, lupta pentru viață.

În toată această agitație, secularizarea este totuși văzută ca incompletă deoarece religia păstrează întotdeauna câteva influențe asupra societății și indivizilor și incompletă deoarece, “chiar într-o societate unde practicile profesionale sunt foarte raționalizate și sistemul social este foarte secularizat,

¹³ **Pr. Prof. dr. Dumitru Popescu** – Hristos, Biserică, Societate – Editura Institutului biblic și de misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p.73

este posibil ca religia să păstreze un minimum de autoritate pentru a ajuta gândirea simbolică asupra condiției umane”¹⁴.

Privind mai de aproape viața religioasă din Europa ¹⁵, cu ajutorul statisticilor se observă o scădere semnificativă a practicii religioase. În Franța, în religia catolică 85% dintre francezi sunt botezați dar numai 8% asistau în mod regulat la liturghii în 1994 față de 1946 când asistau 33%. Biserica Catolică din Franța are tot mai multe dificultăți în asigurarea asistenței clericale din cauza unei scăderi continue a hirotoniilor de la 1335 în 1938 la 133 în 1993. Franța prezintă șapte sisteme legislative religioase diferite¹⁶, particularitățile se întâlnesc în Alsace-Moselle, în Guyana sau La Mayotte. Regatul Unit trebuie să țină cont de nevoile (cerințele) religioase începând cu cele din Anglia și Scoția și continuând cu cele din Irlanda de Nord până în Țara Galilor și cu altele. Grecia are un statut aparte prin Muntele Athos iar Germania la fel prin particularitățile legate de fiecare land în parte. Unele țări comunitare acordă o atenție sporită anumitor nevoi religioase ale diferitelor comunități prin încheierea de tratate între stat și acestea. In afară de Franța, căreia i se adaugă Belgia (17,9% practicanți catolici din totalul populației țării) și Luxemburgul, țara de asemenea cu o practică slabă, se pot distinge de asemenea, țările catolice în care practica religioasă este încă ridicată: Spania, 33%; Portugalia; Polonia; Italia; Irlanda.

Din păcate situația continuă să se agraveze confirmând parcă păreriile mai sus amintite. Din ce în ce mai mulți contemporani sunt atrași de noi căi spirituale. Cercetătorii constată că, între ele, budismul are o pondere însemnată. Ceea ce le oferă această doctrină, pe care o percep nu neapărat ca pe o religie,

¹⁴ Jean Paul WILLAIME, La secularization contemporaine du croire, in Leila BABES (ed.), Les nouvelles manieres de croire: judaisme, christianisme, islam, nouvelles religiosites, Paris, Les Editions de l'Atelier, 1996, p. 53.

¹⁵ Jean Pierre BASTIAN, La foi en situation..., p. 60-63.

¹⁶ Prof. Gerhard Robbers, Universitatea din Trier – Germania - [Relațiile juridice între Stat și comunitățile religioase în Europa –Bruxelles](#), trad. Ana Maria Racu, p.1, apud www.trinitas.ro.

este o filozofie a detașării și un răspuns la angoasele existențiale. Este de fapt o mișcare socială utilă oamenilor¹⁷. Fenomenul este prezent în toate categoriile sociale: de la șomeri la conducători de mari întreprinderi. Apare cu pregnanță în clasele mijlocii de la orașe; se constată preponderența medicilor, cercetătorilor, artiștilor, profesioniștilor în domeniul comunicării (învățământ și jurnalistică) și a angajaților de la diverse firme. De asemenea, femeile sunt atrase într-un procent sensibil mai mare (în medie 60%) de aceasta religie care este prin excelență una a non-violenței și respingerii conflictelor. Budismul se dovedește a fi un vector de socializare pentru unii. Asistăm, prin intermediul religiosului, la o recompunere socială în care generozitatea devine o valoare-cheie. „Religie à la carte“, budismul face parte din procesul actual de rearticulare a spiritualității, un fenomen pe care specialiștii îl regăsesc și în marile religii monoteiste. El trezește așadar un interes suplimentar și cucerește teren pe fondul propriilor probleme ale Occidentului. În opoziție cu această Europă catolică se află la Nord, Europa Protestantă. În această zonă dominată mai ales de lutheranism (Suedia, Norvegia, Danemarca, Finlanda, Islanda), în ciuda unei puternice apartenențe oficiale a populației la o biserică națională, practica religioasă este în mod vizibil slabă. Luând cazul Suediei găsim că 95% din populație aparține Bisericii Suediei, dar numai 3% frecventează oficiile duminicale.

A treia dimensiune religioasă a Europei creștine este oferită de ortodoxie. După prăbușirea comunismului (în 1989 în România), ortodoxia creștină manifestă o vitalitate necunoscută mai înainte, însoțită de o renaștere religioasă. Prin structurile lor ecleziastice autocefale, bisericile ortodoxe sunt chemate să răspundă reînnoirilor naționale la a căror modelare ele au contribuit de-a lungul istoriei. În dorința de a șterge relele comunismului dar și de a estompa avalanșa occidentală raționalizantă, Biserica Răsăritului ortodox

¹⁷ Jean Delumeau – Religiiile lumii – Editura Humanitas, București, p.456.

încearcă să dea ca soluție pentru viitor lipsa celor două modele prin fundamentarea comunicării personale între indivizi. “În această lumină, nu este important nici individualismul occidental care închide egoist omul în sine însuși, separându-l de semen, nici colectivismul care scufundă omul în masa anonimă a naturii, ci inter-relaționalitatea dintre oameni”¹⁸.

După 1990, transformările politice din Europa, altădată comunistă, și trecerea la o cale democratică și la o economie privatizată, au permis întoarcerea la o viață religioasă normală (adică la o liberă manifestare) în majoritatea țărilor din Est. Aceasta situație socio-politică și economică este nouă și, în consecință, deschiderea noilor state către mondializare și globalizare dă naștere la mutații și recompuneri la nivelul sentimentului religios și creează, în consecință, premisele accelerării procesului de secularizare a societății. În această situație dificilă în care se află religia estului de Europă, ne întrebăm: ni se mai pare bizar faptul că atâtea formațiuni religioase au luat calea răsăritului ? Era de așteptat să se încerce o altă schemă socială ținând cont că dintotdeauna o schimbare politică a atins și partea religioasă. Omul nu trebuie însă să ignore faptul că nu va putea să țină totul în mâini, în puterea proprie, fără să piardă ceva cât de mic. Dar, dacă partea cea mică e cea mai importantă, atunci totul se năruie. De aceea spun că Biserica nu va putea fi distrusă de secularizare decât poate aparent iar procesul de integrare a țărilor înapoiate economic dar bogate spiritual va cere o muncă de schimb reciproc cu cele deja bine dezvoltate material, până se va ajunge la echilibrul dorit.

În România, secularizarea nu a căpătat încă proporțiile din alte țări. Pentru a descrie însă legăturile dintre religie și societatea secularizată în țările Europei Centrale și Orientale trebuie să ținem seama de efectele politicii sociale

¹⁸ Pr. Prof. dr. Dumitru Popescu – Hristos, Biserică, Societate – Editura Institutului biblic și de misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p.74.

practicate de comuniști înainte de 1989, efecte care au accelerat în mod cât se poate de original procesul de acaparare a ceea ce este bisericesc de domeniul laicului. Acesta își află originile în modernizarea și industrializarea socialistă cu toate consecințele sale: migrarea (deseori forțată) a oamenilor de la sat spre marile orașe, învățământul obligatoriu pentru toți copiii în școlile de stat, angajarea femeilor în uzine și propaganda ateistă planificată. Migrația populației rurale, cu un profund tradiționalism religios, spre orașe, o îndepărtează de biserică. Nu întâmplător, în țara noastră, orașenii, foști țărani, când trăiesc evenimente deosebite se întorc și le sărbătoresc religios în satul natal. În orașe parohiile sunt eterogene, nu mai reprezintă comunitățile stabil integrate, credincioșii aglomerează biserici cu renume, deși Dumnezeu se află și în cel mai modest locaș de cult. Cu toate împrejurările nefericite prin care țara noastră a trecut până în 1989, populația a rămas credincioasă. Cercetările științifice întreprinse remarcă biserica printre primii factori de încredere și stabilitate, în această perioadă de tranziție. Un sondaj al Biroului de Cercetări Sociale, realizat în noiembrie 2000, evidențiază că 62% dintre subiecții chestionați se roagă zilnic și doar 4% nu se roagă niciodată. După statisticile oficiale, 98,5% din populație se declara aparținătoare unui cult religios. Peste 60% frecventează bisericile ocazional, mai ales la marile sărbători religioase. Dar 20-25% sunt prezenți sistematic în locașurile de cult¹⁹. Să nu uităm însă că rezultatele încă încurajatoare pentru biserica ortodoxă se datorează și nivelului economic scăzut care face ca populația să-și păstreze credința și speranța în Dumnezeu ca o ultimă încercare de a uita și scăpa de neajunsurile vieții.

În acest sens, profesorul dominican Carlos Mendosa, la un curs al universității din Fribourg, Suisse, pune semnul egal între raportul dintre cei

¹⁹ Conferința prezentată cu ocazia *Congresului internațional "Familia și Viața la începutul unui nou mileniu"*, 25-27 sept. 2001, organizat de Biserica Ortodoxă Română, Biserica Catolică din România, p.8.

săraci, bogați și cel dintre cei ce vin sau nu la biserică, încercând prin aceasta să arate că omul zilelor noastre rămâne legat de religie, de credința în Dumnezeu numai atât timp cât simte că-i lipsește ceva. Și cum acel ceva se cam limitează în contemporaneitate mai mult la partea materială nu este de mirare de ce problema a fost pusă într-o astfel de manieră. De aceea, cred eu, rolul religiei în toată complexitatea ei, este acela de a educa prin exemplul personal pentru a face receptivă calea care trebuie urmată în drumul spre dragostea și dreptatea divine, chiar dacă există sau nu posibilități materiale. Nu este însă ușor, știind că ai de luptat cu spiritul capitalist care pare a nu încuraja o astfel de atmosferă.

De altfel se și spunea pe la începutul secolului XX că „între colectivismul capitalist al Americii și colectivismul comunist al Rusiei, Europa rămâne țara sfântă a individualismului, a personalității, a libertății”²⁰. Max Weber²¹ considera că protestantismul, în special cel calvin, ar fi jucat un mare rol în dezvoltarea societăților capitaliste moderne. El pornește de la o constatare potrivit căreia capitalismul modern ia naștere în secolul al 16-lea în țările occidentale și în principal în mediile de confesiune protestantă în care se întărea ideea împlinirii datoriei prin exercițiul unei profesii ceea ce reprezintă ideea caracteristică eticii sociale în civilizația capitalistă. De fapt, protestantismul calvin, încuraja comportamentul economic particular prin doctrina conform căreia reușita terestră într-o activitate este mai întâi un mijloc de gloriificare a lui Dumnezeu- de aici ideea că munca, economia sunt supravegheate de protestanți fiindcă văd în ele confirmare unei mântuirii²².

²⁰ Richard Coudenhove-Kalergi, Paneuropa. 1922 bis 1966, Verlag Herold, Wien, München, 1966, p. 123, apud Prof. univ. dr. Andrei Marga – Filosofia unificării europene – cap.1, p.12, <http://idd.euro.ubbcluj.ro>, interactiv/ cursuri Andrei Marga.

²¹Pr. Prof. dr. Dumitru Popescu – Hristos, Biserică, Societate – Editura Institutului biblic și de misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p.72.

²² Pr. Prof. dr. Dumitru Popescu – Hristos, Biserică, Societate – Editura Institutului biblic și de misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p.73.

Dacă religia se limitează în toate manifestările sale în a vedea rezolvarea problemei integrării²³ în maniera prezentată alăturat, atunci materialul, raționalul va înghiți până și ideea de Dumnezeu ceea ce înseamnă un fiasco total pentru încercările care se fac și care vor continua. Spiritul modern, integrarea europeană și globalizarea vor atenua asperitățile din familiile inter-confesionale și inter-etnice, dar și biserica va trebui să caute soluții pentru ca asemenea situații să nu genereze un proces accelerat de secularizare. Trebuie să vedem diferențele existente între statele comunitare europene și să ținem cont de ele. Nici unul nu constituie modelul suprem care trebuie urmat cu desăvârșire. Exemplul rămâne fără îndoială Sfânta Treime prin relațiile și atributele manifestate în interiorul ei. Lumea întreagă poate tinde spre așa ceva numai dacă vrea.

A da suflet Europei înseamnă a-i arăta ținta spre care să se îndrepte.

Uniunea Europeană trebuie să includă religia în dimensiunea sa instituțională. Ignorând acest lucru nu face decât să conteste aspectele esențiale ale vieții cetățenilor ei. Religia există în cadrul instituțiilor cu viața ei specifică, iar Uniunea Europeană este obligată să respecte acest lucru. La nivel european nu trebuie să existe o concurență între sisteme. Uniunea nu poate prelua pur și simplu unul din sistemele existente. Se impune o rezolvare pragmatică a problemelor apărute la acest nivel cu luarea în considerare a fiecărui caz în parte și în același timp cu privirea orientată în direcția corectă²⁴.

²³ Personal, cred că este vorba atât de Est cât și de Vest; țările și concepțiile lor cuprinse în aceste teritorii trebuie să-și împărtășească și să-și însușească din experiențele lor fie materiale, fie spirituale. Viața-i trup și suflet și orice abrogare de la legile ei aduce urmările de rigoare. Spun aceasta pentru că mi se pare exagerată numai accentuarea ideii de integrare a României în structurile europene. Poate doar material s-ar impune dar spiritual, cred că țările care deja sunt integrate au o mai mare nevoie de spiritualitatea Europei răsăritene..

²⁴ Prof. Gerhard Robbers, Universitatea din Trier – Germania - [Relațiile juridice între Stat și comunitățile religioase în Europa –Bruxelles](#), trad. Ana Maria Racu, p.3, apud www.trinitas.ro.

Ca un garant al principiilor democratice Uniunea Europeană trebuie să răspundă în mod corespunzător la nevoile populației. Acest lucru este valabil și pentru nevoile religioase ale oamenilor și ale instituțiilor. Ea are obligația să intre în dialog oficial cu Bisericile și comunitățile religioase. În sfera competențelor pe care le dețin, comunitățile europene se află în dialog cu cele religioase. Drepturile statelor comunitare trebuie respectate într-un astfel de dialog. Acest angajament de dialog presupune respectarea unei serii întregi de drepturi comunitare primare și secundare. Uniunea Europeană trebuie desigur să țină seama de situația juridică a Bisericilor precum și a comunităților religioase sau ideologice deținute de acestea în statele membre. În construirea unui sistem legislativ religios european fundamentul trebuie să fie și să rămână respectarea sistemelor din fiecare țară a comunității. Uniunea Europeană trebuie să conștientizeze mai mult ca până acum ce forță de integrare și ce nevoie de integrare se află în actualele condiții religio-democratice ale uniunii.

Nordul predominant protestant și sudul catolic manifestă trăsături relevante pentru Uniunea Europeană în timp ce Ortodoxia dispune la rândul ei de experiențe noi. Dialogul cu Islamul este de mare însemnătate atât din punct de vedere al politicii interne cât și externe și poate avea loc numai cu aportul Bisericilor creștine. Nici îndatorirea Germaniei față de iudaism nu trebuie trecută cu vederea la nivel european. Uniunea Europeană trebuie să respecte specificul Bisericilor și al comunităților religioase. Dialogul cu acestea nu trebuie să depindă de anumite runde de discuții sau de organizații ce au aceleași interese comune. Un ecumenism obținut prin constrângere din partea Uniunii Europene sau dirijat de aceasta ar contrazice principiul libertății religioase și al dreptului de autodeterminare al Bisericilor și comunităților religioase.

Să nu uităm însă că veriga principală rămâne întru toate omul și nu doar niște instituții care de multe ori iau decizii pripite. De aceea, cred eu,

implicarea personală cu întreaga răspundere în orice mijloc de activitate va schimba în timp anumite stări de fapt care nu fac decât să împiedice desfășurarea planurilor unor oameni cu responsabilitate față de creația lui Dumnezeu. Fie că e filozofie, economie, sociologie, teologie, istorie, etc, orice domeniu trebuie să-și aleagă oamenii cu spirit de responsabilitate, care, sub protecția credinței, speranței și dragostei să încerce să-și facă „doar” datoria de om. De aici pleacă totul.

Surse:

BASTIAN, Jean Pierre - La foi en situation, Considerations sociologiques sur les croyances et les pratiques religieuses contemporaines, în Bernard KAEMPF (coord.), Introduction à la theologies pratiques, Strasbourg, Presse Universitaire de Strasbourg, 1997.

BOISSET, Louis - La societé moderne, epreuve de la foi - Paris, Centurion, 1972.

Conferința prezentată cu ocazia *Congresului international "Familia si Viața la începutul unui nou mileniu"*, 25-27 sept. 2001, organizat de Biserica Ortodoxa Română, Biserica Catolica din Romania.

Delumeau, Jean – Religiiile lumii – Editura Humanitas, București, 1996.

Gerhard, Prof. Robbers, Universitatea din Trier – Germania - Relațiile juridice între Stat și comunitățile religioase în Europa –Bruxelles, trad. Ana Maria Racu, www.trinitas.ro.

Marga, Prof. univ. dr. Andrei – Filosofia unificării europene — cap. 1, <http://idd.euro.ubbcluj.ro> interactiv/ cursuri Andrei Marga.

Pârvan Vasile – Despre valorile istoriei; istorie, filosofie,artă, religie – curs, 1920, www.ici.ro/românia.

Popescu Pr. Prof. dr. Dumitru – Ortodoxie și contemporaneitate – Editura Diogene, București, 1996.

Popescu Pr. Prof. dr. Dumitru – Hristos, Biserică, Societate – Editura Institutului biblic și de misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998.

WILLAIME, Jean Paul - La secularization contemporanie du croire- în Leila BABES (ed.), Les nouvelles manieres de croire: judaisme, christianisme, islam, nouvelles religiosites, Paris, Les Editions de l'Atelier, 1996.